

Antero Leitzinger

Tutkija, VTT
Maahanmuuttovirasto
antero.leitzinger@migri.fi

Viides kolonna Suomen reservinä

Tarton rauhansopimus tuli voimaan sata vuotta sitten. Sen 9 § tarjosi Petsamon väestölle Suomen kansalaisuutta ja lähes kaikki näyttäisivätkin valinneen sen. Samana vuonna 1921 entiset venäläiset jättivät kansalaisuushakemuksiaan Raivolan kylästä ja ortodoksisista luostareista. Sanomalehdissä epäiltiin heidän sopivuuttaan suomalaisiksi, mutta lopulta kokemukset jäivät hyväksi. Oliko se silkkaa onnea vai onnistuiko Suomi siinä, missä moni muu maa epäonnistui?

Espanjan sisällissodasta saivat alkunsa puheet ”viidennestä kolonnasta”, joka oli rintaman takana vihollisen palveluksessa. Nykyisin sillä viitataan esimerkiksi maahanmuuttajayhteisöihin ja vastustetaan kaksoiskansalaisuutta. Mutta eikö Suomessa osattu pelätä ulkomaalaisia ja vierasperäisiä vähemmistöjä edes sotavuosina? Suomi nimittäin ei internoinut Neuvostoliiton tai Britannian kansalaisia, vaikka nämä valtiot eristivät suomalaisia Australiassa asti.

Suomen kansalaisuus myönnettiin talvi- ja jatkosotien kestäessä ulkomaalaisille hakijoille mitään kansallisuutta syrjimättä – paitsi Toivo Horellin sisäministerikaudella, jolloin juutalaisten kansalaisuushakemukset jäädytettiin vajaaksi kahdeksi vuodeksi. Sodan vielä riehussa ja Saksan kiihdytettyä kansanmurhiaan keväällä 1943 äärioikeiston kansanedustajat kysyivät, miksi Suomi päättikin jatkaa juutalaisten hyväksymistä täysivaltaisiksi Suomen kansalaisiksi. Uusi sisäministeri Leo Ehrnrooth vastasi Suomen kan-

salaisuuden saaneissa juutalaisissa olleen kaksi sotaveteraaniakin. Juutalaisten syrjintä jäi väliaikaiseksi, vaikkakin huolestuttavaksi oireeksi joidenkin suomalaisten alttiudesta seurata kansainvälisiä muoti-ilmiöitä. Monet konservatiivisimmista Saksan-ystävistä eivät kuitenkaan hyväksyneet kansallissosialismia rotuoppeineen, eikä Saksakaan halunnut vielä turhaan kiirehtiä niiden tyrkyttämistä aseveljille.

Suomen armeijassa palveli juutalaisia, muslimeja ja muita suomalaisia vähemmistöjä, mutta myös ulkomailta tulleita vapaaehtoisia ja Suomessa asuneita ulkomaalaisia, joista osaa Neuvostoliitto piti omina kansalaisinaan. Jos he eivät pelänneet vieraan vallan kiristystä tai kosta, ei Suomeen pelännyt heitä. Vasta sotien jälkeen ulkomaalaisten osuutta vähäteltiin heidän suojelemisekseen. Sotavuosilta löytyy useita mielenkiintoisia yksittäistapauksia, jotka antaisivat vihdoinkin julkisuutta.

Puolalainen tiedustelu-upseeri Tomasz Ogrodzinski perheineen sai Suomen konsulin avulla väärät passit paetakseen Suomeen syksyllä 1940. Kun helsinkiläinen talonmies ihmetteli Tolvasten kielitaidottomuutta, Valtiollinen poliisi kuulusteli perhettä ja huomasi astuneensa sotilastiedustelun varpaille. Tieto vuoti kuitenkin Helsingin Sanomiin, joka pilapiirroksessaan 12.6.1941 ihmetteli monenkirjavaa väkeä. Samassa pilapiirroksessa esiteltiin sujuvaa suomea puhunut kiinalainen Alfred Wan, joka palveli Suomen

armeijassa jo ennen kuin sai Suomen kansalaisuuden.

Tolvastenkin poika astui ummikkona Suomen armeijaan, kunnes perhe pääsi kesällä 1943 Ruotsin kautta Britanniaan. Perheen isä lienee jatkanut brittien palveluksessa, mutta ainakin vaimonsa palasi aikanaan Puolaan. Muitakin puolalaispakolaisia oli Suomen sotilastiedustelun vieraina ja tunnettu salakuljettaja Algot Niska hääräsi näissäkin piireissä. Hän oli huolehtinut jo 1930-luvun lopulla Suomen passien myymisestä Berliinissä juutalaisille. Valtiollinen poliisi paheksui ihmisalakuljetusta, mutta sotilastiedustelu näki laittomissakin maahanmuuttajissa voimavaroja. Toki pakolaisten joukossa Suomeen tuli myös neuvostotiedustelun asiamiehiä tai eri suuntiin palveluksia tehneitä, epätoivoisia ihmisiä. Niin Bertolt Brechtille kuin TV-sarjasta tutulle Norjan kruununprinssessalle Suomi oli pakoreitti, viimeisiä ikkunoita Euroopasta vapauteen.

Lars Westerlund on kirjoittanut saksalaisen Otto von Zwehlin elämäkerran. Tämä ilmoittautui vapaaehtoiseksi talvisotaan, menetti sen takia Saksan kansalaisuutensa ja sai keväällä 1940 pikaisesti tilalle Suomen kansalaisuuden. Jonkin aikaa Zwehl oli Saksan viranomaisten vihoissa, mutta jatkosodassa he huolivat hänet suomalaisena vapaaehtoisena yhteysupseeriksi, vaikka hän olikin neljännesjuutalainen eikä olisi saksalaisena kelvannut vastaaviin tehtäviin. Sotien jälkeen Zwehlin saksalaisuudesta oli epäselvyyttä, mutta hän säilytti Suomen kansalaisuutensa.

Samana päivänä, kun Suomi hyväksyi välirauhansopimuksen 19.9.1944, se myönsi kansalaisuuden yli sadalle saksalaiselle, mikä raivostutti vuorostaan äärivasemmistoa. Kyse oli kuitenkin tosiasiallisista pakolaisista (nykyisin puhuttaisiin "sur place" turvapaikanhakijoista) eli ihmisistä, jotka eivät enää voineet tai halunneet palata kotimaahansa. Välirauhansopimus vaati Saksan ja Unkarin kansalaisten internointia, mitä piti suomalaisten kansalaisoikeuksia loukkaavasti soveltaa kaksoiskansalasiinkin, vaikka he itse olisivat mielestään tai mielellään luopuneet entisistä kansalaisuuksistaan. Lopulta "syyskuun saksalaisten" kansalaistamispäätökset jäivät kuitenkin voimaan.

Erityisen vaikeaan asemaan joutuivat inkeriläiset ja muut neuvostokansalaiset. Neuvostoliitto kielsi heitä menemästä naimisiin ulkomailla, eikä tunnustanut sellaisten avioliittojen laillisuutta, joilla moni nainen oli ehtinyt saada automaattisesti Suomen kansalaisuuden. Sotavangiksi jäänyt puna-armeijan naissoitilas, mutta suomalaisen poliisin kanssa avioitunut ja suomalaisen henkilöllisyystodistuksen saanut rouva Met-

sälä lapsineen tiettävästi luovutettiin Neuvostoliittoon 23.1.1948, ehkä viimeisinä Suomen kansalaisina. Sisäministeri Yrjö Leinon laittomasti luovuttamat osin suomalaiset ja osin ulkomaalaiset "Leinon vangit" Suomi yritti kotiuttaa 1950-luvulla.

Suomi ei riistänyt kansalaisuutta edes vihollisen palveluksessa olleilta kommunisteilta. Kun Hertta Kuusinen palasi 1930-luvulla salaa Suomeen ja jäi kiinni vakoilutehtävissä, hän ilmoitti olevansa neuvostokansalainen, mutta hänet tuomittiin suomalaisena maanpetoksesta ja tuomionsa kärsittyään hän sai jäädä Suomeen. Sekä vangitsemiselta että palautukselta säästyivät jatkosodan lopussa Suomeen pudotettu desantti Akseli Mod ja tämän naispuolinen radisti, joka riensi naimisiin.

Naiset saivat 30.6.1968 saakka Suomen kansalaisuuden yksinkertaisesti avioitumalla suomalaisen kanssa. Lumeavioliittoja tunnettiin, mutta ei voitu mitätöidä. Vaikka Suojelupoliisi kantoi huolta siitä, kuinka helposti Neuvostoliitosta voitiin soluttaa vaimoja Suomeen, lakia ei muutettu turvallisuussyistä, vaan lopulta tasa-arvon ja kansainvälisen kehityksen nimissä.

Välirauhansopimus aiheutti syksystä 1944 muutoksia, jotka eivät johtuneet suomalaisten tahdosta. Sen sai kokea Modin perhe, jonka neuvostopassilla Suomeen seuranneet jäsenet tulkittiinkin Neuvostoliiton kansalaisiksi. Niinpä Modin vaimo ja Kuusisen ex-mies Tuure Lehén joutuivat odottamaan Suomen kansalaisuuttaan ja äänioikeuttaan 1960-luvulle saakka.

Kaikkien ulkomaalaisten kansalaisuus-hakemukset jäädytettiin kevästä 1945 syksyyn 1947. Neuvostoliiton kansalaisten osalta vasta 1950-luvun puolivälistä palattiin normaalimenettelyyn. Kyse oli kuitenkin itäisen naapurivaltion, ei sen kansalaisten muodostamasta uhasta.

Suomessa oli varsinkin 1940-luvulla molemmissa ääripäissä poliitikkoja, joiden mielestä "viidennen kolonnan" täytyi olla totta ja uhka, koska sellaista pelättiin ulkomailla. Yksittäiset sisäministerit elivät Berliinin tai Moskovan vainoharhaisessa ajatusmaailmassa. Pääsääntönä kuitenkin pysyi, että Suomi luottaa itseensä ja ulkomaalaisväestöönsä, joka vuorostaan palkitsi luottamuksen osallistumalla yhteisiin ponnisteluihin niin taistelukentillä kuin jälleenrakennuksessa. Erityistä huomiota ansaitsi vihdoin myös Suomen venäjänkielisten historia, josta löytyisi monta ennakkokäsityksiä kyseenalaistavaa esimerkkiä.

Pelätty "viides kolonna" voi muodostaa reservin ja resurssin, josta on Suomelle hyötyä, jos on taitoa ja rohkeutta tunnistaa maahanmuuttajien koko kirjo.